

Eesti põgenike ja pagulaste poliitika ajalooline ülevaade 1992-2010

Eesti põgenike ja pagulaste poliitika on kujunenud riigi taasiseseisvumise ajal, mil Eesti püüdis end tõestada demokraatliku õigusriigina. Põgenike ja pagulaste poliitikas oli võimalik (nii rahvusvahelise kui ka siseriikliku õiguse kohaselt) lähtuda olemasolevast rahvusvahelisest õigusest ning teiste Euroopa riikide kogemustest.

Eesti Vabariigis tõusis põgenike ja pagulaste poliitika teema päevakorda siis, kui Eestisse saabusid põgenikud kolmandatest riikidest ja pagulaste staatuse määratlemiseks avaldati rahvusvahelist survet. Ajalooliselt oli mõistet pagulane kasutatud paguluses elavate eestlaste kohta. Kuni 1997. aastani, mil Riigikogus võeti vastu pagulaste seadus ja välismaise päritoluga põgenike kohta hakati ametlikult kasutama terminit pagulane, on pagulaspoliitikat nimetatud ka põgenikepoliitikaks.

Põgenike- ja pagulaspoliitika kolm ajajärku

Taasiseseisvunud Eesti Vabariigis võib põgenike- ja pagulaspoliitika ajaloo jagada tinglikult kolme ajajärku.

Esimene ajajärk algas 1992. aastal, kui Eestisse saabus esimene grupp Iraagi põgenikke ning kestis kuni pagulaste seaduse vastuvõtmiseni 18. veebruaril 1997 (jõustus 9.07.1997).

Esimest ajajärku iseloomustavad põgenikud Iraagist, Türgist, Afganistanist (jt riikidest) ning Vene sõjaväest. Põgenikegrupid, kes Eestisse saabusid, ei soovinud siin varjupaika paluda, sest nende sihtpunktiks oli Rootsi ning selle arvestuse järgi oli ka inimkaubitsejatele sõidu eest tasutud. Eestis pandi põgenikud kinnipidamisasutustesse (vanglatesse, arestimajadesse, ajutistesse varjupaikadesse).

Eestil Vabariigil oli kohustus järgida ÜRO üldiseid põhimõtteid (sätestatud inimõiguste ülddeklaratsiooni artiklis 14), mille järgi on igal inimesel õigus otsida teistelt maadelt jälitamise eest varjupaika ja seda kasutada. (Kui jälitamise põhjuseks on mittepoliitiline kuritegu või ÜRO eesmärkide ja põhimõtetega vastuolus olev tegu, ei saa seda õigust kasutada.)

Eestisse saabusid, ei soovinud siin varjupaika paluda, sest nende sihtpunktiks oli Rootsi

Eesti riik ei olnud tol ajal veel võimeline põgenikele ja varjupaiga taotlejatele konventsioonis ning lisaprotokollis ettenähtut tagama, mistõttu kuni 1997. aastani oli Eesti Valitsus seisukohal, et meie riigil ei ole võimalik ühineda 1951. a põgenike konventsiooni ja 1967. a protokolliga. Ühinemine eeldas seadusandlikku ja materiaalist baasi, interneeritute laagrite olemasolu ning võimalust pakkuda kõiki muid sinna juurde kuuluvaid teenuseid.

1995. aastaks oli tekkinud terav vajadus alustada põgenikepoliitika väljatöötamist, et luua baas varjupaigataotlejate vastuvõtmiseks. See oli ka otseselt seotud rahvusvahelise survega ÜRO Pagulaste Ülemkomissari Ameti (UNHCR – *United Nations High Commissioner for Refugees*) ja välisriikide poolt. Eriti Rootsi ja Soome soovisid Eesti tunnistamist turvaliseks riigiks, et oleks võimalik Eesti kaudu Rootsi ja Soome saabuvad põgenikud Eestisse tagasi saata.

1. juulil 1994 heitis UNCHR Balti riikidele (sh ka Eestile) ette põgenike ebainimlikke kinnipidamistingimusi ja varjupaiga taotlemise protseduuri puudumist. Viidati ka asjaolule, et Balti riikide inimesed on ise pärast Teist maailmasõda olnud inimõiguste rikkumise ohvrid ja nende rikkumiste eest põgenenud.

Tegelikkuses olid tol ajal Eestisse saabunud põgenikud samaväärsed siia ebaseaduslikult saabunud või siin ebaseaduslikult viibivate välismaalastega. Ebaseaduslikult Eestisse saabunud välismaalastel oli oma olukorra seadustamiseks võimalik

- pöörduda tagasi Venemaale, kust nad olid Eestisse saabunud;
- leida perekonnaliikmeid ja sugulasi teistes riikides, et välissaatkondade kaudu taotleda perekondade ühinemist;
- taotleda Eesti Vabariigilt varjupaika Eestis.

Kinnipeetute suuremateks probleemideks olid liikumisvabaduse puudumine ning sotsiaalse ja meditsiinilise teenindamise ebapiisavus. Lastel polnud mitte mingeid õppimisvõimalusi, puudus kõik, mis kuulub hariduse andmise juurde.

16. veebruaril 1995. aastal võttis Soome vastavalt Eesti Vabariigi ja Soome Vabariigi vahelisele ühekordsele kokkuleppele Eestist vastu 88 põgenikku. Sellisele kokkuleppele olid Eesti ja Soome peaministrid jõudnud sama aasta jaanuaris.

Venemaal viibivatele põgenikele, kes soovisid Eesti kaudu Põhjamaadesse minna taheti edasi anda sõnumit, et Eestis on peetakse pagulasi kaua aega kinni ning nende olukord siin on lootusetu.

1995. a oli Maardu vanglas ametlikult (illegaalselt Eestis viibinud isikute kohta puudus teave) 30 interneeritud, kellest suurem osa pärines Eestist, Venemaalt või endistest Nõukogude Liidu vabariikidest. Osa nendest isikutest oli vanglas viibinud juba ligi aasta aega ja nende saatuse lahendamiseks puudus perspektiiv, kuna Tallinna Halduskohus oli vastavalt Riigi Kodakondsus- ja Migratsiooni ameti taotlustele nende kinnipidamise tähtaega pidevalt pikendanud. Eestis puudus süsteem, mis oleks võimaldanud nendele isikutele legaalset staatust anda ja kehtivaid dokumente väljastada.

Rahvusvahelised organisatsioonid (eriti ÜRO Pagulaste Ülemkomissari Ameti esindaja Põhjamaades ja Balti riikides) ning Soome ja Rootsi valitsused avaldasid Eesti riigile tugevat survet, et võetaks vastu põgenike seadus ja tegeldaks asjakohaselt põgenikepoliitikaga. Ajal, mil Eesti vanglates hoiti sadu põgenikke (rahvusvaheliselt nimetati neid ka varjupaigataotlejateks), juhiti Eesti Vabariigi tähelepanu pidevalt sellele, et Eesti polnud ühinenud 1951. aasta põgenikuseisundi konventsiooniga. Põgenike vanglatesse paigutamist peeti ebainimlikuks.

Venemaal viibivatele põgenikele, kes soovisid Eesti kaudu Põhjamaadesse minna taheti edasi anda sõnumit, et Eestis on peetakse pagulasi kaua aega kinni ning nende olukord siin on lootusetu. Rõhutati, et Eesti kasutamine põgenemiseks pole turvaline, Eesti piirivalve on piisavalt tõhus ning siinses õigussüsteemis ei ole võimalik taotleda turvalisust pakkuvat varjupaika.

Teine ajajärk algas 18. veebruaril 1997. aastal pagulaste seaduse vastuvõtmisega. Ühineti ka 1951. aasta ÜRO pagulasseisundi konventsiooni ja 31. jaanuari 1967. aasta pagulasseisundi protokolliga. See ajajärk kestis Eesti ühinemiseni Euroopa Liiduga 1. mail 2004. aastal.

2000. aastal avati Ida-Virumaal Illuka Varjupaigataotlejate Vastuvõtukeskus, kus on kohti 35 varjupaigataotlejale.

Kolmas ajajärk algas pärast Euroopa Liiduga ühinemist (1. mail 2004. aastal). Eesti hakkas üle võtma Euroopa Liidu õigusakte. Pagulaste seadust täiendati korduvalt ning viidi vastavusse Euroopa Liidu õigusega. 14. detsembril 2005. aastal võeti Eestis vastu välismaalastele rahvusvahelise kaitse andmise seadus, mis jõustus 1. juulil 2006. aastal. Seda seadust on muudetud ja täiendatud 8. veebruaril 2007. aastal.

Kolmandas ajajärgus elame praegu. Eesti on osa rahvusvahelisest õigusruumist, kus on arvesse võetud nii ÜRO kui ka Euroopa Liidu õigusakte.

Autor: Merle Haruoja 2010, Inimõiguste Instituut